

Dorotičevi politički spisi važan su prinos istraživanju političkih prilika u hrvatskim zemljama od pada Venecije do Restauracije (1797.-1815.). Oni isto otkrivaju mnoštvo zanimljivih pojedinosti o prijelomnom razdoblju hrvatske povijesti u kojem je on živio i djelovao, pokušavajući, uz svoje sumišljenike u Banskoj Hrvatskoj, ostvariti zamisao o ujedinjenju hrvatskih zemalja. Posebice treba istaknuti da su opremljeni temeljitim znanstvenim aparatom – iscrpnim bilješkama, kazalom osobnih imena i zemljopisnih naziva, popisom rukopisnih i objavljenih izvora i literature, sažetkom na talijanskom jeziku, kao i mnogim slikovnim priložima – naslovnica njegovih proglašenja, predstavi, pjesama i dr. Zbog svega navedenoga valja ih preporučiti povjesničarima kao vrijedan prinos proučavanju hrvatske političke i kulturne povijesti na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće.

Zoran Grijak

IVAN FUČEK, Juraj Muliš i djelo, Zagreb, 1994., Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 559 str. (Biblioteka Vrela i prinosi za povijest isusovačkog reda u hrvatskom narodu, knj. 4).

Knjiga isusovca Ivana Fučeka »Juraj Muliš – život i djelo«, objavljena u Zagrebu 1994. godine, posvećena je životu i radu isusovačkog misionara i propovjednika Jurja Muliha, koji je živio i djelovao u prvoj polovici XVIII. stoljeća. Opsežno Fučekovo djelo iscrpno obrađuje sva pitanja iz života i rada J. Muliha od trenutka njegova ulaska u Družbu Isusovu pa do smrti 1754. godine. Fuček je Jurja Muliha prikazao i kao pučkog misionara koji je punih 27 godina djelovao među pučanstvom Hrvatske i nekih dijelova Ugarske, kao zaslužnog djelatnika na području opismenjavanja vjernika, što je nastojao postići pisanjem velikog broja djela duhovnog, liturgijskog i pastoralnog sadržaja, i kao neumornog propovjednika koji je u 27 godina službovanja obišao gotovo čitavu Zagrebačku biskupiju i odlazio sve do Beča, Požuna i Budima u Ugarskoj te do Subotice, Petrovaradina i Srijemskih Karlovaca. Fučekovo djelo je objavljeno na samu tristo-godišnjicu rođenja J. Muliha, koji je već za života uživao veliki ugled kao pučki misionar i propovjednik. Juraj Muliš sastavljao je mnogobrojna liturgijska i pastoralna djela, a najpoznatiji je bio po svečanom tipu pokorničkih procesija. Autor knjige je ovo opsežno djelo podijelio u nekoliko većih cjelina, u kojima je obradio osnovna pitanja iz Mulišova života, njegov književni rad, pučke misije kao i pitanje obraćenja luterana, kalvinista i pravoslavnih kršćana, iako su rezultati obraćenja bili vrlo različiti.

Predstavljajući život J. Muliha, autor je najprije iznio osnovne podatke iz njegova životopisa: ukazao je da je J. Muliš rođen 30. IV. 1694. godine u turopoljskom mjestu Hrašću i da su ga školovali zagrebački isusovci. U Beču je primljen u novicijat Družbe Isusove, a na sveučilištu u Trnavi stekao je naslov magistra filozofije. Zatim je tri godine, od 1719. do 1722., djelovao u zagrebačkom isusovačkom kolegiju, a od 1722. do 1726. godine nastavio je studij filozofije na istom sveučilištu gdje je i doktorirao. Fuček je napomenuo da je mladi Muliš nastojao poći kao misionar u Indiju, no poglavari reda uputili su ga u sjevernu Hrvatsku, u požeški isusovački kolegij. Tijekom sljedećih 27 godina Muliš je, djelujući kao propovjednik, pučki misionar i pobornik opismenjavanja naroda obišao Zagrebačku, Kaločku, Čanadsku, Ostrogonsku, Đakovačku, Vesprimsku

i Pečujsku biskupiju, tiskao razna nabožna djela, organizirao čitav niz procesija, a bio i blagdanski propovjednik u crkvi sv. Marka na Griču, deset godina vodio bratovštinu sv. Izidora u Zagrebu te bio prefekt crkve sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu. Djelatnost J. Muliha ostavila je traga ne samo kod suvremenika, nego je i u kasnijim vremenima zabilježen požrtvovni rad isusovca Jurja Muliha. Fuček ističe da je inače kritični B. A. Krčelić oslikao Muliha u najljepšem svjetlu i iznio podatak da je od svih zaslužnih isusovaca Mulihi jedini stekao glas svetosti. (63)

Prema Fučekovim zadnjim istraživanjima, Mulihovala djela obuhvaćaju 31 bibliografsku jedinicu, a među njima su potpuno autentična 24 djela. Šest djela, po Fučekovom mišljenju, vjerojatno je autentično, dok je samo jedno djelo dvojbeno autentičnosti. Kako je Mulihi, gledano kvantitativno, napisao gotovo 7000 stranica teksta, Fuček je istaknuo da je Mulihi najplodniji pisac hrvatskog baroka, a njegova bi se djela mogla svrstati u tri grupe: katekizmi, molitvenici ili duhovno-liturgijsko-pastoralna djela i misijski priručnici ili pjesmarice.

Što se tiče praktičnog djelovanja kao pučkog misionara i propovjednika, prema autoru knjige, Mulihi je koristio dvije metode, inače poznate u Europi: katehetski jednostavni tip misija sv. Franje Regisa i tip misija isusovca Pavla Segnerija, koji su činile svećane propovjedi, javne pokore, procesije. Obje ove vrste misija Mulihi je spojio u svoju originalnu metodu, koja se očitovala u »inkulturaciji« (po Fučeku) prema pojedinim kulturnim sredinama, vjerskoj naobrazbi i mentalitetu naroda u pojedinim krajevima. Često je Mulihi misije poduzimao sam, a ponekad je imao i pomoćnike. Vrijeme kad su se misije održavale bilo je od travnja do listopada, a najčešće su se događale na poziv biskupa ili mjesnih župnika, a vrlo rijetko su poticaji dolazili iz puka. Mulihi je, ukazuje Fuček, bio najpoznatiji po svećanom tipu pučkih misija, u kojima je naglasak bio na javnoj pokori i molitvi, u čemu je sudjelovalo i nekoliko tisuća vjernika. Pokorničke su se procesije sastojale od pokore, javnog bičevanja propovjednika što su preuzimali i vjernici iz javnih molitvi. Povijesni izvori naglašavaju da je svrha bičevanja samog propovjednika bilo izmoliti milost Božju da se narod obrati. Plodovi javnih bičevanja najčešće su bili novo oduševljenje za kršćanski način života, obraćenja vjernika prema pravom kršćanskom životu, pomirenje s neprijateljima ili javno pokajanje. Sudionici pokorničkih procesija koristili su različite pokorničke instrumente, npr. križeve, kamenje, pojaseve od žice, a najpopularniji je bio trnova kruna na glavi. Pokorničke su se procesije odvijale cijeli dan, a završavale bi u ponoć u mjesnoj crkvi. Ocjenjujući ove opise pokorničkih procesija, I. Fuček je napomenuo da se mora uzeti u obzir činjenica da ocjene naravnih znanosti i povijesti ne mogu dovoljno rasvijetliti fenomen pokorničkih procesija, je potreban pristup koji će uvažiti duhovno-teološka mjerila kod promatranja procesija. Isto je tako naglasio da se kod Muliha kao govornika teško može povući jasna razlika između propovjedi i kateheze, jer je Mulihi razvio svoj poseban način govora. Moralna pouka kod Muliha odnosila se na probleme bračne vjernosti, psovanja, nepoštivanja nedjelje i kletvi. Kao bračne grijeha Mulihi je najčešće spominjao sterilizaciju, kontracepciju, pobačaj i čedomorstvo.

Predstavljajući Muliha kao autora mnogobrojnih nabožnih djela koja su bila namijenjena širokom puku, Fuček je ukazao na problem jezika kojim će ta djela biti tiskana, uz što je bilo vezano pitanje opismenjavanja pučanstva, kao i na mnogobrojne pojedince koji su kao meceni pomagali Mulihov rad. On je sam istaknuo da je knjige pisao na jeziku koji će biti razumljiv »Zagrepcem«, dakle pučanstvu koje je govorilo kajkavskim dijalektom. Među osobama koje su materijalno pomagale Mulihov rad Fuček je nabrojio šest biskupa, sedam pripadnika plemićkog staleža, dok je veći dio Mulihovih pokrovitelja ostao anonimni. Budući da je J. Mulihi bio u nastojanju da izdaje knjige gotovo potpuno usamljen, Fuček je zaključio da se može slobodno kazati da je Mulihi već prije M. A. Reljkovića započeo rad na opismenjavanju pučanstva i da je baš kajkavac J. Mulihi prvi požeškom kraju dao abecedu na ikavici u djelu »Pisanica duhovna« iz 1734. godine, kojem je pridodao »Libarice«, po Fučeku slavonski izraz za abecedu. Time je, misli Fuček, Mulihi povezao borbu protiv nepismcnosti s nužnošću kateheziranja, dajući

primjer mnogim suradnicima i kasnijim djelatnicima iz isusovačkog reda i laicima iz druge polovice XVIII. stoljeća.

Posljednje poglavlje Fučekove knjige o isusovcu Jurju Mulihi posvećeno je pitanjima obraćenja inovjereca, te izvješćima o čudesnim ozdravljenjima, liječenju bolesnih i brizi koju je Mulihi posvećivao duševno bolesnim osobama. Po mišljenju autora knjige čitatelj bi, uvažavajući mnogobrojne primjere iz Muliheva djelovanja koji govore o obraćenjima, ozdravljenjima i pomaganju drugim osobama, trebao sam procijeniti ne radi li se kod Muliha o posebnim karizmatičnim darovima odnosno milosti posredstvom koje neka osoba pomaže drugoj da se vrati Bogu, budući da je Mulihi za mnoge suvremenike bio kreposnik i svetac. Ostavljajući ovo pitanje otvorenim, Fuček je iznio podatak da je Mulihi tijekom rada obratio 672 osobe, s ciljem da ih vrati pravom kršćanskom životu i pripremi ih za vječno spasenje. U razdoblju između 1727. i 1754. godine najveći broj prijelaza zabilježen je među luteranima kojih je bilo mnogo na području Zagrebačke biskupije s one strane Drave, a naročito u Legradu. Sam je Mulihi u svojoj knjižici pod naslovom »Kratek zavjetek zrokov« iz 1742. godine naveo zanimljiv podatak da su se na Griču uoči dolaska isusovaca bili »Grci i nekoji kalvinisti«, koji su se dolaskom isusovaca obratili. (381)

Osim luterana, Mulihi je nastojao obratiti i pravoslavne kršćane kojih je bilo naročito mnogo u Vojnoj krajini. No, iako izvori govore i o obraćenju »Turaka« i hajduka, najmanje obraćenja zabilježeno je kod pravoslavnih kršćana. Pokušavajući objasniti ovu činjenicu, Fuček je na prvom mjestu ukazao na odbijanje pravoslavnih crkava bilo kakve ideje unije stoga što je unijatizam polazio od ideje da se šizmatike i heretike treba uvjeriti u istinitost Katoličke crkve, a zablude ostalih crkava. U vezi s ovim problemom Fuček je naveo da je danas ekumenizam novi model i metodu rješavanja problema sjedinjenja crkava. No, istaknuo je da su pravoslavne crkve i dalje protiv dijaloga, a kao primjer naveo je činjenicu da na susret Katoličke crkve i predstavnika pravoslavnih crkava, održanog u Libanonu 1993. godine nisu došli predstavnici sedam pravoslavnih crkava, koji su odbijanje dijaloga obrazložili protestom protiv prozelitizma koji provodi Katolička crkva u zemljama s pretežno pravoslavnom stanovništvom: obnavljanjem crkvene hijerarhije. Među crkvama koje nisu došle na spomenuti susret, na kojem je unijatizam odbačen kao sredstvo ujedinjenja crkava, nisu došli, između ostalih, ni predstavnici Srpske, Bugarske i Grčke pravoslavne crkve.

U Mulihevo vrijeme također je bilo teško provoditi ideju sjedinjenja »odijeljene« braće. Sam Mulihi napominje je Fuček, nazivao je pravoslavne kršćane »rasztancima«, odnosno »odijeljenima«, i držao da će ih približiti Katoličkoj crkvi boljim pastoralnim radom. Pokorničke je procesije Mulihi držao i među pravoslavnom stanovništvom, ali, iako je na njima sudjelovalo i pravoslavno svećenstvo i narod, većih primjera obraćenja nije bilo. Prema mišljenju autora knjige glavna je prepreka mogućem sjedinjenju s Katoličkom crkvom bio negativan stav pravoslavnih intelektualaca prema uniji te identifikacija crkvene jurisdikcije i političke pripadnosti po kojoj srpska nacija i država imaju političko pravo na sve teritorije pod jurisdikcijom pečkog patrijarha. Ovakav pristup predstavnika Srpske pravoslavne crkve, misli Fuček, ima izvorište u turskom zakonodavstvu, a ne u kršćanstvu, te se ovdje radi o pogrešnoj identifikaciji duhovne vlasti Kristove Crkve i svjetovne političke moći. Fuček je posebno istaknuo kako su predstavnici Pravoslavne crkve, kao i pravoslavni vojni časnici, tvrdili da bi prihvaćanje unije značilo ukidanje privilegija koje su uživali krajišnici.

Završavajući njegovo djelo, I. Fuček se osvrnuo i na izvješća o mnogobrojnim čudesnim ozdravljenjima i liječenjima, koja po njegovom mišljenju spadaju i transcendentne pojave te se mogu gledati kao svojevrstni karizmatični darovi koje je Bog dodijelio Mulihi. Muliheve se zasluge, istaknuo je Fuček, vide u tome što je on prvi uveo otvorene duhovne vježbe, prvi je uveo katehetski tip misije, povezo je sve Hrvate izvan područja turske vlasti tadašnjim trostrukim načinom pisanja i govora, što je prvi počeo opismenjavati puk kako bi lakše proveo katehezaciju, i predlagao 19 godina prije M. A. Reljkovića da se za mušku i žensku mladež otvore škole na narodnom jeziku.

Fuček je završio svoje djelo napomenom da sljedeća istraživanja djela J. Muliha moraju uključiti dogmatsko-moralno-haritološku i pastoralno-liturgijsku analizu njegovih djela.

Navedeni rezultati istraživanja života isusovca J. Muliha, koje je autor I. Fuček iscrpno predstavio javnosti, predstavljaju značajnu novost u kulturnoj javnosti. Iako se sa nekim autorovim stavovima, posebno onima koji ulaze u čisto teološko područje, čitatelji ne moraju složiti, riječ je o vrlo vrijednom djelu, koje dodatno osvjetljava društvene i vjerske prilike u Hrvatskoj XVIII. stoljeća. Rezultati Fučkovih istraživanja o isusovcu J. Mulihi i njegovom djelovanju u javnom životu Hrvatske XVIII. stoljeća trebali bi biti poticaj za daljnja slična istraživanja.

Z. Kudelić

PRACE KOMISJI ŚRODKOWOEUROPEJSKIEJ (Radovi Srednjoeuropske komisije) tom I., Kraków, 1993., 121 str., tom II., Kraków, 1994., 140 str.

Prije dvije godine inicijativom profesora Henryka Batowskog ustanovljena je Srednjoeuropska komisija pri historijsko-filozofskom odjelu Poljske akademije umjetnosti (PAU) u Krakovu. Komisija okuplja istraživače zaokupljene povijesnom, filologijskom i kulturnom problematikom naroda koji nastanjuju prostor istočno od područja koje nazivamo klasičnom Srednjom Europom. Taj po mnogočemu zanimljiv prostor u novije se vrijeme naziva Srednjoistočnom Europom. Naziv je prvi upotrijebio poljski historičar Piotr Wandycz, a odnosi se na područje Poljske, Mađarske i bivše Čehoslovačke.

Antoni Podraza u svom radu »Srednja Europa, opseg i povijest regije« (Europa środkowa, przestrzenny i historia regionu – tom I., 23-33) ističe da je problem nepopularnosti pojma »Srednja Europa« (Mitteleuropa) u tome što je bio povezan s tendencijama za političkom, gospodarskom i kulturnom dominacijom Njemačke. Posebice u Poljskoj nakon krvavih iskustava dvaju svjetskih ratova, taj je pojam bio prilično nepopularan.

Djelatnost Srednjoeuropske komisije PAU ne ograničava se samo na spomenuti prostor nego zahvaća i susjedna područja s kojima je Srednja ili Srednjoistočna Europa kroz povijest bila na mnogostruke načine povezana. Važno mjesto u »Radovima Srednjoeuropske komisije« zauzima i problematika narodnih preporoda, nacionalne integracije, sudbina državnih organizama i drugo. Posebna pozornost posvećena je povijesti političkih i kulturnih odnosa u tzv. graničnim regijama, odnosno prostorima gdje uz etničku raznolikost postoje kulturne, vjerske pa i civilizacijske suprotnosti. Takav prostor je i područje bivše Jugoslavije.

U do sada dva izašla toma »Radovi Srednjoeuropske komisije«, u redakciji Henryka Batowskog i Jana Machnika, objavljeno je nekoliko radova o narodima i prostorima Balkana, odnosno bivšoj Jugoslaviji. Neki radovi kao, npr., Marka Waldenberga »Promjene na balkanskoj političkoj šahovnici« (Zmiany na balkańskiej szachownicy politycznej – tom II., 39-54) ili Erharda Cziomera »Zapadni svijet u odnosu na Balkan s osobitim osvrtom na jugoslavensku krizu 90-ih« (Świat zachodni wobec Balkanów, ze szczególnym uwzględnieniem kryzysu jugosłowiańskiego lat 90-tych – tom II., 57-73), prikazuju najnovija politička i društvena zbivanja, pa ih možemo promatrati više kao publicistička razmatranja.